

تحولات کرانه‌های شمالی خلیج فارس در ساختار تقسیمات کشوری ایران (مطالعه موردی خوزستان، بوشهر و هرمزگان)

فاطمه فریدی مجید

کرانه‌های شمالی خلیج فارس، در دوره‌های مختلف تاریخی همواره معمولتر و آبادتر از کرانه‌های جنوبی آن بوده‌اند. نقشه‌های مختلف تاریخی دلیلی بر صحت این مطلب هستند.^۱ این آبادانی به دلایل مختلف زیست محیطی که باعث تراکم جمعیتی و نیز توجهات دولتی و بین‌المللی است، تغییرات مختلف سیاسی، سازمان‌های اداری و تقسیمات کشوری متنوعی را در این منطقه رقم زده است.

کرانه‌های شمالی خلیج فارس، یعنی خوزستان، بوشهر و هرمزگان در تقسیمات کشوری یک صدسال اخیر ایران، سلسله سازمان تابعیت گوناگونی را به خود دیده است؛ این مقاله به بررسی وضعیت این منطقه از کشور در اواخر دوران قاجار و همزمان با مشروطه پرداخته و آنگاه تحولات ایالات، استان‌ها، ولایات و شهرستان‌ها را در میان سال‌های ۱۲۸۵ تا ۱۳۸۵ش دنبال می‌کند.

بررسی حاضر به منظور رعایت انسجام و پرهیز از حاشیه‌روی، دو عامل زمان و مکان را در مفهوم زیر در نظر گرفته است:

نخست آنکه تقسیمات کشوری طی دوره زمانی ۱۲۸۵ تا ۱۳۸۵ ش مورد توجه قرار گرفته و دیگر آنکه اساس مطالعه بر بررسی استان‌های کنونی خوزستان، بوشهر و هرمزگان استوار گشته است؛ در نتیجه استان خوزستان کنونی حد غربی این مطالعه و هرمزگان کنونی محدوده شرقی آن است. مقاله حاضر مانند هر تحقیق تاریخی دیگری با تغییر و تحول نام‌ها و مفاهیم جغرافیایی روبرو است. به این معنا که، خراسان قدیم با آنچه امروزه خراسان خوانده می‌شود یا آذربایجان و فارس با تعاریف و حدود امروزی انطباق کامل ندارد. همچنین تغییر در نام جای‌ها یا جای نام‌ها با وضعیت کنونی آنها در هم ریخته و فی‌المثل منطقه وسیع هرمز (هرمز تاریخی) که قسمت‌های وسیعی از کرانه‌های شمالی و قسمتی وسیع از کرانه‌های جنوبی را شامل می‌شد، هم‌اکنون تنها بر منطقه شمال شرقی خلیج فارس اطلاق می‌شود و مثال از این دست بسیار زیاد است.

یک صد سال اخیر از منظر مطالعات تقسیمات کشوری دوره‌ای خاص و پراهمیت است. وجود سه قانون در این دوره، منجر به تفکیک آن به نسبت دوران‌های پیشین تاریخ ایران شده است.^۲ در نخستین دوره مجلس قانون‌گذاری در ایران، برای اولین بار، مملکت طبق «قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام» به چهار بخش تقسیم شد:^۳ خراسان - آذربایجان - فارس - کرمان و بلوچستان. در این قانون، محدوده هیچ یک از ایالات مشخص نشد و تنها بر اساس شواهد و قرائن پیشین و پسین می‌توان گفت، کرانه‌های شمالی خلیج فارس و دریای عمان، در ایالت فارس و کرمان، قرار گرفته بوده‌اند؛ به این ترتیب، تمامی نواحی خوزستان و بوشهر کنونی در محدوده ایالت فارس و استان هرمزگان کنونی در محدوده ایالت کرمان و بلوچستان می‌گنجید.

پیش از مشروطه و در سال‌های پس از آن مورخان، جغرافی‌دانان، سیاحان و سیاست‌مداران بسیاری به ارائه اطلاعات درباره کرانه‌های شمالی خلیج فارس پرداخته‌اند که گرچه بسیار ریز و دقیق است اما در بیان چگونگی تقسیم‌بندی و سلسله تابعیت مناطق کمک چندانی نمی‌کند. در این خصوص آثار سدیدالسلطنه، خصوصاً کتاب *بندرعباس و خلیج فارس*^۴ وی و نیز گزارش‌های

لوریمر^۵ اگر چه بسیار مهم و در خور توجه اما نمی‌تواند کلیتی از تقسیمات کشوری این مناطق ارائه دهند.

در منابع پس از این، اطلاعات دقیقی از چگونگی و محدوده کرانه‌های شمالی خلیج فارس به دست نمی‌آید. عدم وضوح در محدوده این مناطق در کتاب *جغرافیای صفی‌خان و کلیات جغرافیایی ایران* مهندس‌الملک نیز دیده می‌شود. در یک تقسیم‌بندی در ۱۲۸۵ش ایران به دوازده ولایت تقسیم شده که خوزستان یکی از آن ولایات و بندرعباس، بوشهر و ... جزء ولایت لارستان در جنوب ایران به حساب آمده است.^۶ در تقسیم‌بندی مهندس‌الملک، در سال ۱۳۰۰ش، ایران به شش ناحیه تقسیم شده است. ایالات جنوب ناحیه چهار است و بلوچستان و کرمان و فارس و خوزستان را شامل شده است. شهرهای استان کنونی بوشهر و هرمزگان در ناحیه کرمان و فارس پراکنده بوده‌اند. بر اساس اطلاعات این کتاب، آبادان (دروق)، اهواز (بندر ناصری)، بندر محمره (خرمشهر)، دشت میشان، دزفول- رامهرمز، سوسن‌گرد، شادگان، هویزه، همچنین بوشهر، بندرکنگان، بندرلنگه، بندرچارک، بندر عسلویه، بندر نخیلو و بندر خمیر، نیز سورو، میناب و بندرعباس، هر یک با شهرها و آبادی‌ها در زیرمجموعه ایالت فارس آمده است.^۷

در یکی دیگر از منابع مربوط به سال ۱۳۱۰ش از خوزستان به عنوان ولایت یاد شده است که از شمال به لرستان، از شرق به بختیاری و فارس و از جنوب به خلیج فارس و از غرب به عراق عرب منتهی می‌شده است. بوشهر مرکز حکومت بنادر است که در ساختار تقسیمات ایالت فارس قرار دارد. بلوک دشتی و بنادر بردستان و لنگه نیز جزو بلوکات مهم بوشهر منظور شده است.^۸

در تقسیم‌بندی دیگری در سال ۱۳۱۱ش، ایران به بیست و هفت ایالت (بخش) مجزا تقسیم شده است. در این تقسیم‌بندی، خوزستان در ردیف بیست و پنجم واقع شده و مشتمل است بر شوشتر، دزفول، ناصری، محمره، آبادان، رامهرمز، بنی‌طرف، حویزه و فلاحیه. بوشهر مرکز حکومت بنادر خلیج فارس است. این حکومت از هفت ولایت دهانه اروندرود، هندیان، دیلم، بوشهر، دشتستان، دشتی، عباسی و بنادر بلوچستان تشکیل می‌شود. هر یک از این ولایات

هفت گانه که جزایر خلیج فارس نیز در آنها واقع اند، بلوکات و قراء مختلفی را دارا هستند که نام یک یک آنها به همراه نقشه‌های هر منطقه آمده است.^۹

پراکندگی، ابهام و عدم یکدستی در میان این منابع باعث می‌شود تا پژوهشگر تنها به دنبال اسنادی معتبر همچون تصویب‌نامه‌های رسمی و دولتی باشد. از همین رو، منابع و کتب، تنها در هنگام خلاء اطلاعاتی یاری‌دهنده این تحقیق بوده‌اند و مبنای بررسی تحولات بر اساس مصوبات هیئت دولت/ هیئت و وزیران بوده است.^{۱۰} برای این منظور تمام مصوبات ذکر شده مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

از مهم‌ترین تصویب‌نامه‌ها در سال‌های پس از انقلاب مشروطه می‌توان به تغییر نام‌های متعدد، خصوصاً در ناحیه خوزستان اشاره کرد از جمله این موارد، تغییر نام ناصری به اهواز است.^{۱۱} جدول زیر به سایر تغییر نام‌ها در حوزه خوزستان اشاره می‌کند.^{۱۲}

استان ششم	اسامی قدیم	اسامی جدید
استان ششم	حویزه	هویزه
	بنی‌طرف	دشت‌میشان
	مال‌امیر	ایذه
	عبادان	آبادان
	بساتین	بستان
	محمره	خرم‌شهر
	فلاحیه	شادگان
	خفاجیه	سوسنگرد
	خورموسی	بندر شاهیپور
	ناصری	اهواز

قانون «تقسیمات کشور و وظایف فرمانداران و بخشداران»^{۱۳} مصوب شانزدهم آبان ۱۳۱۶ش کشور را به شش استان به نام‌های ۱- شمال غرب؛ ۲- غرب؛ ۳- شمال؛ ۴- جنوب؛ ۵-

شمال شرق؛ ۶- مکران؛ و چهل و نه شهرستان تقسیم کرد. هر استان دارای شهرستان‌ها، هر شهرستان دارای بخش‌ها و هر بخش دارای دهستان‌ها و قصبه‌های متعدد بود.

زیر مجموعه استان‌های کنونی (خوزستان، بوشهر و هرمزگان) در این تقسیم‌بندی جزء استان جنوب بودند. استان جنوب شامل: شهرستان‌های آباده، اصطهبانات، بوشهر، جهرم، جیرفت، شیراز، عباسی، کرمان، لنگه و یزد بود. شهرستان بوشهر شامل: ۱- بخش شبانکاره، دشتستان، حیات‌داود؛ ۲- بخش دشتی، تنگستان؛ ۳- بخش علامرودشت، سیراف و اسیرو؛ شهرستان عباسی شامل: ۱- بخش بیابان، موغستان، بشاگرد؛ ۲- بخش تازیان جزایر، میناب، شمیل؛ ۳- بخش رودان‌احمدی، محال؛ شهرستان لنگه و لارستان شامل بخش‌های: ۱- لارستان، مزایجان؛ ۲- لنگه جهانگیریه، شیب‌کوه، کهورستان‌جوایر و ۳- بیخه‌فال، بیخه‌احشام، فومستان‌گاو‌بندی.

شهرستان‌های زیرمجموعه استان خوزستان نیز در استان غرب قرار گرفتند که عبارت بودند از: باوندپور، بروجرد، پشت‌کوه، خرمشهر، خوزستان، کهکیلویه، کردستان، کرمانشاهان، ملایر، گروس، لرستان، همدان.

شهرستان خوزستان مشتمل بود از: بخش‌های ۱- اهواز، رامهرمز، هفت‌گل؛ ۲- دشت‌میشان، هویزه؛ ۳- دزفول، شوشتر- مسجد سلیمان؛ ۴- ایزه، قشلاق؛ بختیاری؛ ۵- شادگان (فلاحیه). شهرستان خرمشهر نیز ۱- خرمشهر و توابع و ۲- آبادان قصبه را دربر می‌گرفت. از این زمان، شهرستان‌های خوزستان از بوشهر و هرمزگان و فارس به طور کامل از هم جدا شدند.

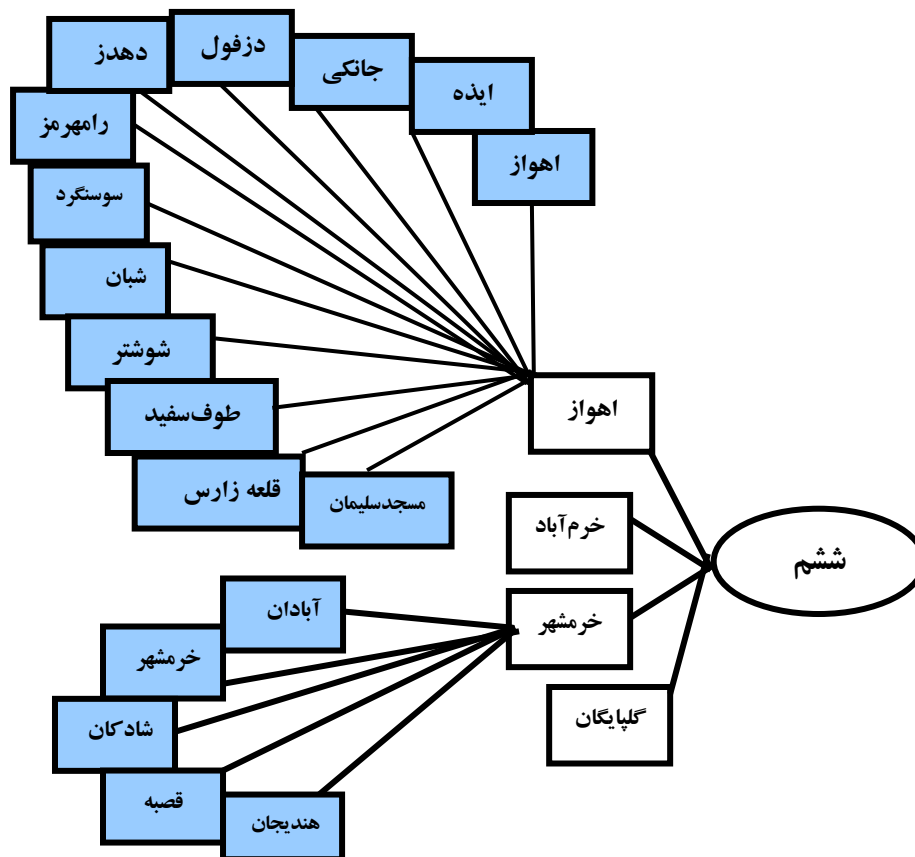
تقسیم کشور بزرگی چون ایران به شش استان، با توجه به دوری بخش‌ها از یکدیگر، کاستی‌ها و دشواری‌هایی را در پی داشت و بنابراین تقسیم‌بندی‌های دیگری را می‌طلبید. از همین‌رو بود که، قانون آبان ۱۳۱۶ش بیش از دو ماه دوام نیاورد و «قانون اصلاح تقسیمات کشوری»^{۱۴} در ۱۹ دی ۱۳۱۶ش به تصویب رسید.

بر اساس قانون اصلاحی جدید، کشور به ده استان (یکم تا دهم) و پنجاه شهرستان تقسیم شد. این قانون نیز واحدهای تقسیمات کشوری اعم از استان، شهرستان، دهستان و قصبه مد نظر قرار داد.

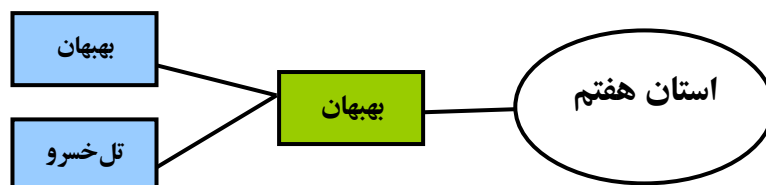
استان ششم واحدهای خوزستان کنونی را دربر گرفت و اهواز و خرمشهر، دو شهرستان از چهار شهرستان استان ششم را تشکیل می‌دادند. زیر مجموعه‌های این دو شهرستان به شرح نمودار یک بودند.

نمودار یک

در این قانون شهرستان بهبهان از شهرستان‌های کنونی خوزستان زیر مجموعه استان هفتم است. در حالی که در سال‌های بعد، از آن به عنوان زیر مجموعه استان ششم یاد شده است. این شهرستان نیز دارای دو بخش بود. (نمودار دو)

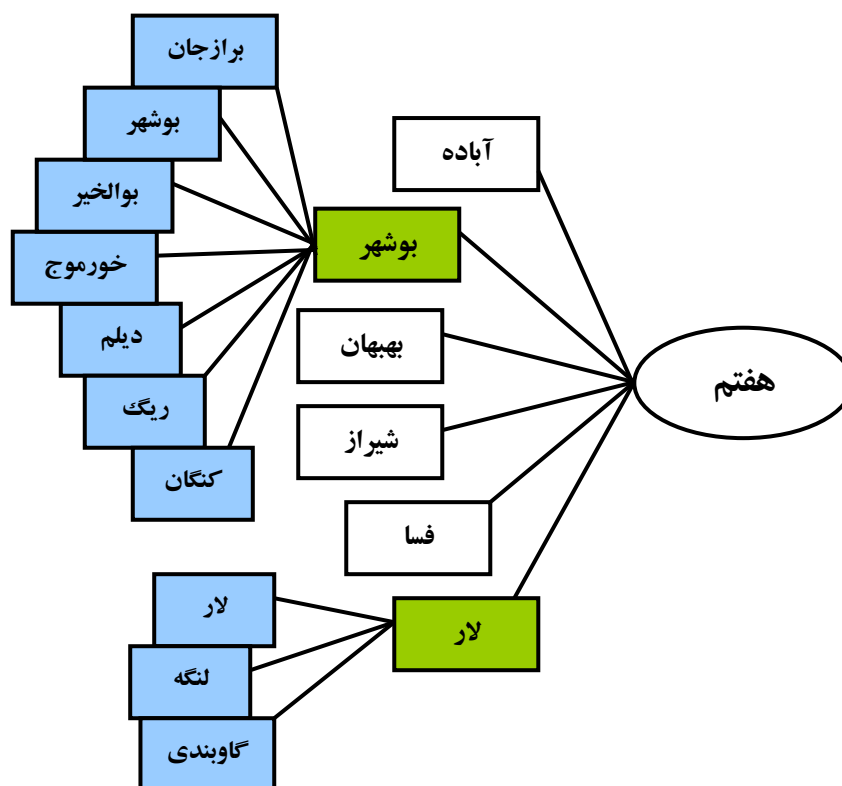
نمودار دو

این بخش‌ها بعدها موجب ایجاد شهرستان‌هایی در استان خوزستان شدند. واحدهای استان امروزی بوشهر و نیز بخشی از استان هرمزگان در میان زیر مجموعه‌های استان هفتم قرار داشت. استان هفتم، دربرگیرنده، بهبهان، شیراز، فسا، آباد، لار و بوشهر بود که در نمودار سه زیر مجموعه‌های مرتبط با آن مشخص شده‌اند. ذکر این نکته ضروری است که در سال‌های بعد با تشکیل استان جدید هرمزگان، بخشی از زیرمجموعه لار به این استان پیوست. این منطقه به علت واقع شدن بین بوشهر و بندرعباس سلسله تابعیت‌های متفاوتی را در سیر تقسیمات کشوری به خود دیده است.

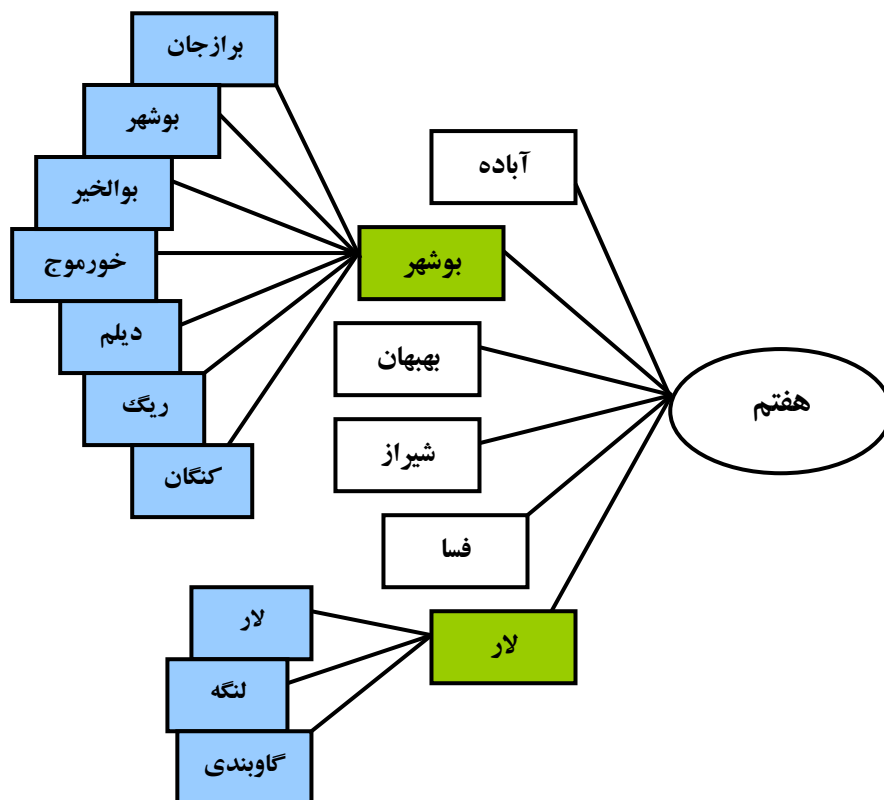

نمودار سه

شهرستان‌های دیگر استان هرمزگان کنونی، در زیر مجموعه استان هشتم قرار گرفت. استان هشتم به واقع منطقه کرمان، سیستان و منطقه هرمزگان کنونی را در خود جای می‌داد. شهرستان‌های این استان و بخش‌های شهرستان‌های هرمزگان کنونی در نمودار شماره چهار به نمایش درآمده است.

نمودار چهار

چنان‌که گفته شد، از ۱۳۱۶ش، تغییرات تقسیمات کشوری کرانه‌های شمالی غربی خلیج فارس (یعنی استان خوزستان کنونی) از بوشهر و هرمزگان جدا می‌شود. در این بررسی براساس سال‌شمار ابتدا زیر مجموعه‌های استان خوزستان و سپس بوشهر و هرمزگان تا زمان تفکیک کامل این دو استان از یکدیگر ارائه می‌شود.

خوزستان

در دوره مورد بحث، سرزمین خوزستان تغییرات زیادی در ساختار تقسیمات کشوری استان‌های جنوبی ایران به خود دیده است.

دو سال بعد در سال ۱۳۲۳ش، بخش‌های سوسنگرد و بستان از شهرستان اهواز منتزع و به شهرستانی به نام دشت‌میشان به مرکزیت شهر سوسنگرد تبدیل شدند. دو دهستان موسیان و هویزه نیز به بخش تبدیل و به تابعیت شهرستان تازه تاسیس دشت‌میشان در آمدند.^{۱۵}

در خلال سال‌های ۱۳۲۵ تا ۱۳۳۰ش، دهستان‌های زیادی به بخش تبدیل شدند. همچنین چند شهرستان جدید به وجود آمد. در شهرستان بهبهان در سال ۱۳۲۵ش بخش آقاجری شکل گرفت.^{۱۶} در همین سال ابتدا حومه شهر دزفول با صد و ده روستا به بخش تبدیل شد و بخش مرکزی نام گرفت، سپس دهستان اندیمشک به بخشی با مرکزیت قصبه اندیمشک تبدیل شد؛ دهستان سردشت و دهستان شوش نیز به ترتیب به بخش‌هایی با مرکزیت قصبه سردشت و قصبه شوش تبدیل شدند. با این تغییرات، بخش دزفول از اهواز جدا و به شهرستان دزفول با مرکزیت شهر دزفول تبدیل شد و بخش‌های تازه تاسیس مرکزی، اندیمشک، سردشت و شوش در زیر مجموعه آن قرار گرفتند.^{۱۷}

در ۱۳۲۶ شهرستان شوشتر از تبدیل بخش شوشتر مشتمل بر دو بخش گتوند و سماله به وجود آمد.^{۱۸} چند سال بعد در سال ۱۳۳۱ش، بخش سماله، ویمچه و گتوند تبدیل به یک بخش گتوند مرکب از دهستان‌های سماله و گتوند شدند. بخش حومه شوشتر نیز مرکب از دهستان‌های میان‌آب کرائی و راهدز، کندزولو و درخزینه ایجاد شد.^{۱۹}

در سال ۱۳۲۶ش، بندر شاهپور به بخش تبدیل شد.^{۲۰} این بندر در ساختار تقسیمات کشوری، زیر مجموعه دهستان و ... ندارد، بلکه به دلیل اهمیت استراتژیکی و مسائل انسانی و جمعیتی به بخش ارتقا یافت. بخش جانکی شهرستان اهواز نیز به باغ‌ملک تغییر نام یافت.^{۲۱}

بندر معشور نیز همچون بندر شاهپور به دلیل اهمیت، از بخش شادگان شهرستان خرمشهر جدا و به تنهایی به بخش تبدیل شد.^{۲۲}

با استفاده از جلد ششم کتاب *فرهنگ آبادی‌های ایران*^{۳۳}، در خلال سالهای ۱۳۳۰-۱۳۲۸ش و تطبیق تصویب‌نامه‌های ذکر شده، شهرستان‌های استان خوزستان عبارت بودند از: آبادان شامل دو بخش، اهواز مرکب از نه بخش، بهبهان مرکب از چهار بخش، خرمشهر مرکب از چهار بخش، دزفول مرکب از چهار بخش و دشت میشان مرکب از چهار بخش.

در سال ۱۳۳۰ش، بخش قصبه از شهرستان خرمشهر منتزع شد و به آبادان پیوست.^{۳۴} در سال ۱۳۳۱ش، بخش گرمسیرات در شهرستان بهبهان ایجاد شد.^{۳۵} فرمانداری بهبهان و کهگیلویه به فرمانداری درجه یک و مستقل تبدیل شد.^{۳۶} این فرمانداری در سال ۱۳۳۴ش مجدداً به صورت بخشی از اجزاء استان ششم درآمد.^{۳۷}

از اتفاقات مهم خوزستان ایجاد شهرستان بختیاری و چهارمحال بود که در تاریخ ۱۳۳۲/۱۱/۲۷ش به موجب تصویب‌نامه شماره ۵۲۴ هیئت دولت شکل گرفت. بخش‌های باغ‌ملک و ایزده و نیز بخش سردشت به ترتیب از اهواز و دزفول جدا و زیر مجموعه این شهرستان شد و چهار سال بعد این شهرستان به فرمانداری کل چهارمحال و بختیاری تبدیل و به طور کامل از خوزستان جدا شد.^{۳۸} در سال ۱۳۳۳ش، شهرستان مسجد سلیمان مرکب از بخش‌های حومه و هفت‌گل^{۳۹} ایجاد شد، همچنین در تاریخ ۱۳۳۷/۱۰/۲۷ش، رامهرمز به شهرستان تبدیل شد و کهگیلویه به طور کامل از بهبهان جدا و یک شهرستان مستقل را تشکیل داد. شهرستان بندر معشور نیز مشتمل بر بخش‌های حومه، بندرشاهپور و هندیجان ایجاد شد.^{۴۰}

استان هشتم در سال ۱۳۳۹ش با نام خوزستان شناخته شد. همچنین فرمانداری کل خرم‌آباد در سال ۱۳۴۰ش و فرمانداری کل بویراحمدی و کهگیلویه نیز در سال ۱۳۴۲ش از استان خوزستان جدا شدند.

با ایجاد شهرستان دشت میشان، شهرستان‌های دزفول، شوشتر، مسجد سلیمان، بندر معشور و جدا شدن کهگیلویه، چهارمحال و بختیاری و فرمانداری کل بویراحمد و کهگیلویه، منطقه خوزستان بستر ایجاد دو استان کهگیلویه و چهارمحال و بختیاری شد و از طرفی دارای شهرستان‌های متعدد گردید. استان خوزستان در آن زمان دارای سیزده شهرستان به نام‌های اهواز،

اندیمشک، مسجد سلیمان، شوشتر، دزفول، ایذه، بندرماشهر، رامهرمز، دشت آزادگان، شادگان و بهبهان بود.

از ویژگی‌های تقسیمات کشوری خوزستان، تغییرنام‌های متعدد آن است که به بخشی از این تغییر نام‌ها اشاره شد. در سال ۱۳۴۴ش شهرستان بندر معشور به بندرماهشهر، بخش خلف‌آباد به رامشیر، جزیره حاج صلبوخ به جزیره مینو و جزیره شیخ شعیب به جزیره لاوان تغییرنام یافتند.^{۳۱} تغییرنام‌های متعدد این استان قبل و بعد از استقرار نظام جمهوری اسلامی ادامه داشت. جداول به حجم عظیم این تغییرات در سال‌های ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۶ پرداخته است.

استان	شهرستان	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
خوزستان	آبادان	آل‌بوعبادی	فرخ‌زاد	۵۱۳۳۰	۱۳۵۱/۱۱/۸
		تنگه ۱	بهارتنگه		
		تنگه ۲	آزادی‌تنگه		
		تنگه ۳	سرو‌تنگه		
		چوئیده	چوپده		
		سلیج غربی	فیروز		
		طره‌بخاخ	پردیس		
		طره‌خضر	سمند		
		مغیطیه	مخستان		
		قفاس	آبشین		
		فیه	سایبان		
		ابوشابل	شانل		
		سید حسن حکیم	حکیم		

شهرستان	بخش	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
رامهرمز	مرکزی	ابوالفارس	اسوار	۳۴۹۱۴	۱۳۵۵/۶/۱
خرمشهر	مرکزی	محرزی	مهرزی		
خرمشهر	شادگان	امرالصخر	بردان		
خرمشهر	مرکزی	خین	خرمان		
آبادان	اروندکنار	سلاحی	زیناوند		
رامهرمز	مرکزی	زویدی	زیور		
خرمشهر	مرکزی	رویس	برزین		
اهواز	مرکزی	رمله	رامه		
رامهرمز	رامشیر	عبدلیه	آزاده		
رامهرمز	مرکزی	رغیوه	ریوار		
آبادان	اروندکنار	معمره	نوآباد		
بندرماهشهر	هندیجان	سویره	سورین		
شوشتر	گتوند	شعیبیه	شادبه		
ایذه	جانکی	ابوالعباس	منگشت		
دزفول	شوش	بن معلی	فرازین		

شهرستان	بخش	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
اهواز	مرکزی	ام الحزین (ام العیون)	حويسار	۵۶۹۱۰	۱۳۵۵/۱۱/۴
		ابوسخیر	تابان		
		ابودمیس	سپندان		
		ابوسلبيخان	کوپال		
		ام الغزلان	آهوند		
		ام السراجہ	فروزان		
		العقدا	پروست		
		ام الدیای	ماکیان		

شهرستان	بخش	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
آبادان	اروندکنار	علم	رادان	۱۱۳۹۶۰	۵۶/۱۲/۱۵
		معانیج	گلبوم		
		ابوعظیم (نهر ابو عظیم)	مهان		
		ابو فلغل	فرکند		
		بچاچره (نهر بچاچره)	منوچهر		
		کوت شنوف	دل آویز		
		مجرى (نهر مجرى)	چرامه		
		شنوف (نهر عباس شنوف)	زیبان		
		سن (نهر سن)	گلشن		
		ام انگیز (ام انگریز)	دل انگیز		
		عوفی (نهر عوفی)	شیران		
		ابو خضراوی	سبزان		
		البودی (آلبو عبادی)	گلبن		
		ابو صدرین (نهر ابو صدرین)	فرازان		
		ابوشانک (ابوشانگ)	شادان		
		نشمی (نهر نشمی)	پرند		
		عریض (نهر عریض)	پهناب		
		ازرق (نهر ازرق)	کبودان		
		ابو فلوس (ابو الفلوس)	پدرام		

شهرستان	بخش	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
		ابتر (ابطر)	آبنار		
		ناهی	ناهید		
اهواز	مرکزی	کنبوعه	کامبوزیا	۵۲۳۵۶	۱۳۵۶/۶/۷

در تاریخ ۱۳۵۹/۱۲/۱۷ ابتدا بخش اندیمشک در استان خوزستان به شهرستان تبدیل و سپس در سال ۱۳۶۱ش بخش الوار گرمسیری از لرستان به شهرستان اندیشمک ملحق شد.^{۳۲}

در سال ۱۳۶۵ش، خوزستان شامل: شهرستان‌های اهواز، آبادان، خرمشهر، دزفول، مسجدسلیمان، بهبهان، بندرماهشهر، دشت‌آزادگان، ایذه، رامهرمز، شوشتر، اندیمشک، شادگان بود.^{۳۳}

در سال ۱۳۶۶ش طبق تصویب‌نامه شماره ۱۱۱۰۷۶/ت ۱۲۲، شصت و نه واحد تقسیماتی که عمدتاً روستا بودند تغییرنام یافت.

استان	شهرستان	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
خوزستان	اهواز	دهلاویه	حمیدان	۱۱۱۰۷۶ / ت ۱۲۲	۱۳۶۶/۲/۲۳
		الهائی بیت علیوی	علیوی		
		بیت محارب	حاجی محارب		
		جعادله	ایستگاه بامدژ		
		جنادله یک	شیخ طمعنه		
		حاجی برین	حفیره		
		حاطیسیدرمضان	سیدرمضان		
		حلوه جامع	جامع		
		حنادله	علاونه		
		خیطالرواس	شهرک بهشتی		
		سدره یک	سید یعقوب		
		شریفات	طنبورروشد		
		شیخ فضیل	ابوهاون دو		
		وسپله دو	شیخ زهرا		
		صندیجه	قاسم زامل		
		طراح دو	طراح مولا عبودی		
		طراح یک	طراح سید علی		
		عنافچه	یکاویه		
		عونه	علاونه		
		کرخه کورسید یوسف لطیفی	دهلیز		
		گه بو عه	کامبوزیا		
		مروانه	مکتاف		
		مزرعه شبلی	مزرعه سه		
		مفتن	فلسطین		
		پنسکول	سرکول	۱۵۷۳۶ / ت ۸۳۲	۱۳۶۶/۱۰/۱۲
		تهلوزرد	آب گرمک		
		جره	جهادآباد		
		دره توعلیا	آب گرمک		

استان	شهرستان	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
		رزم	شهرک شهیدرجایی		
		زیرمورد	سرمورد		
		کلاسمدین یک	ویسیه		
		شاهنشین	اسلام آباد		
	رامهرمز	امیرآباد	بادکم	۱۱۱۰۶۸ / ت ۱۳۱	۱۳۶۶/۲/۲۶
		حاج چراغ	چراغ	۱۱۱۰۷ / ت ۱۲۹	
		حسینیه علیا	حسینیه		
		حسینیه وسطی	حسینیه حمد		
		مزبیله علیا	مزبیله لفته		
		آلبویری	چلبان	۱۱۰۴۴۲ / ت ۶۴۰	
		بوخان	علی ابن الحسین		
		بیت شداد	بوستان حنظل		
		جعفری غرابی	غرابی		
		خوابات	خروسی جنوبی		
		دیمه حمود	کاهن شوامل		
		صلیحات	عنایتی وسط		
		صوفیه	آبوصوف		
		علوه	قطرانی وسطی		
		مچاسبه	عنایتی بالا		
		یوخان	علی بن الحسین		
	اندیمشک	بنوارناظر	شهرک اسلام آباد		
		پاریز	غل غلاب بالائی		
		خشاب	سرچاه		
		دوبندار	شهرک امام رضا (ع)		
شوشتر	پرزیستان	شهرک شهیدبهشتی	۱۱۱۰۶۲ / ت ۲۹۲	۱۳۶۶/۴/۲۷	
	شریحی	چویس دو			
	شهرک بوستان	شهیدرجائی			
	ظلم آباد	شهرک شهیدمدنی			

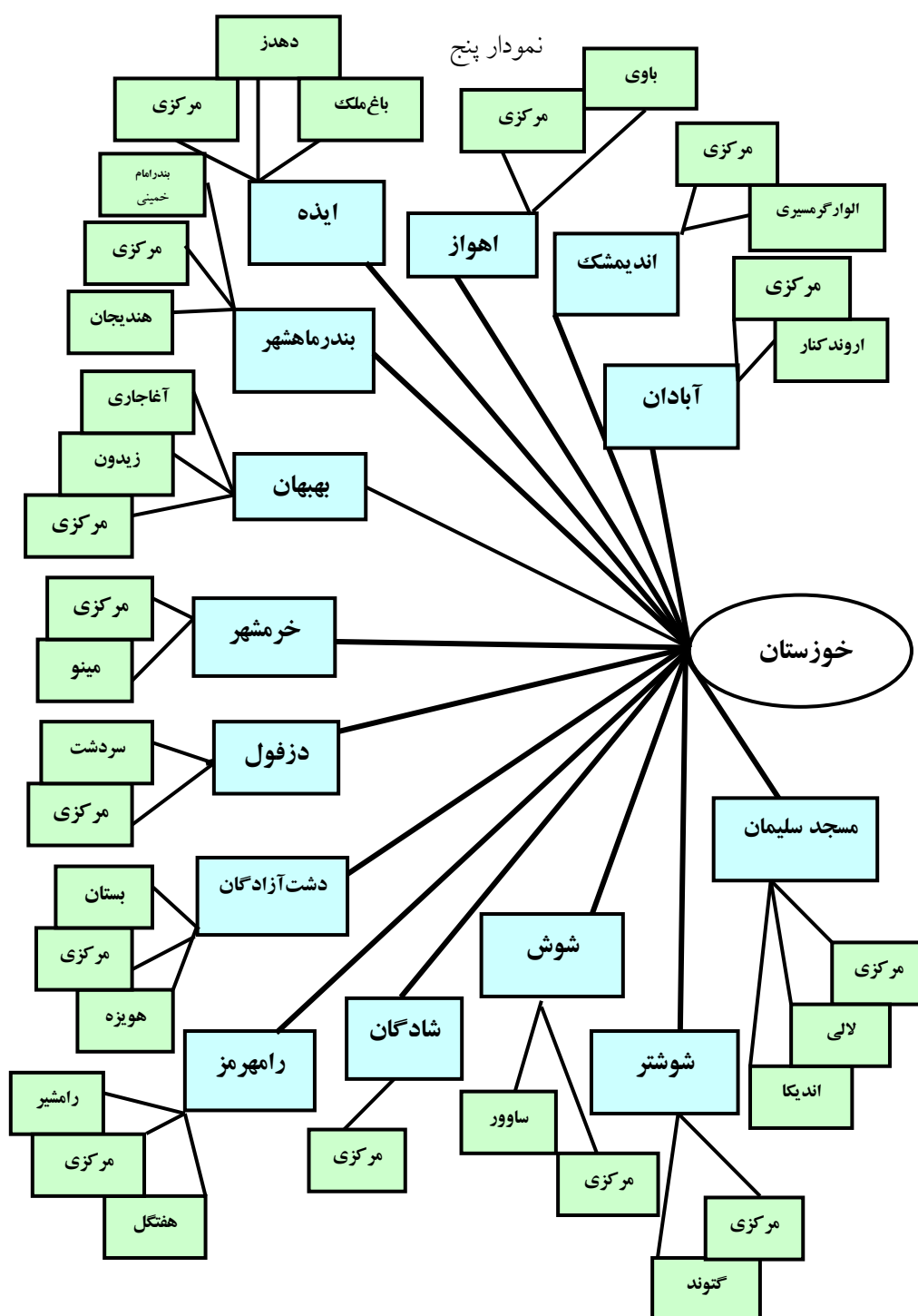

استان	شهرستان	نام قدیم	نام جدید	شماره ابلاغیه	تاریخ ابلاغیه
		غافل	آزادی		
		قلعه شیخ جاسم	سری دو		
		کول هاشم	دهکول		
		مشهدی	بنه خجر		
	دشت آزادگان	جلیزی حنظله	شهرک شهید بهشتی	۷۸۶۹۶/ ت ۸۵۳	۱۳۶۶/۱۰/۱۴
		چینبات	علی آباد هوفل		
	مسجد سلیمان	آبجدان	قلی آباد	۱۱۶۸۶/ ت ۸۹۴	۱۳۶۶/۱۰/۱۹
		ابراهیم	سلطان آباد		
		چشمه شیرین	فتح آباد		
		دم آب	دو آب		
		سربی	سر جنود		
		سرتنگ	رحیم آباد		
		محمد آباد	محمد علی		
		ملک محمد	ملک آباد		

اتفاق مهم دیگر ایجاد نود دهستان در سال ۱۳۶۶ش در استان بود. در سال ۱۳۶۷ش نیز نوزده دهستان دیگر ایجاد شد. سلسله تابعیت این دهستان‌ها مشخص نبود.

در سال ۱۳۶۸ش بخش باوی در اهواز ایجاد شد.^{۳۴} در همین سال، شهرستان شوش مرکب از بخش‌های شاور و مرکزی ایجاد شد.^{۳۵}

تغییرات انجام شده در استان خصوصاً عدم تعیین سلسله تابعیت دهستان‌های ایجاد شده، منجر به تصویب نامه‌ای در خصوص سلسله تابعیت عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری استان خوزستان در سال ۱۳۶۹ شد.^{۳۶} خوزستان در این زمان چهارده شهرستان داشت که نام آنها به همراه بخش‌ها و دهستان‌ها در نمودار پنج ترسیم شده است.

در سال ۱۳۶۹ش، بخش آغاجری در شهرستان بهبهان و بخش امیدیه در بندر ماهشهر ایجاد شد.^{۳۷} همچنین شهرستان باغ ملک مشتمل بر دو بخش مرکزی و بخش صیدون تأسیس شد.^{۳۸} در سال ۱۳۷۵ش شهرستان امیدیه مشتمل بر بخش مرکزی و بخش جایزان شکل گرفتند.^{۳۹} بخش حمیدیه در اهواز به سال ۱۳۷۹ش^{۴۰} و بخش چغامیش مرکب از دهستان‌های چغامیش و خبیر در ۱۳۸۱ش، در دزفول ایجاد شد.^{۴۱}

در سال ۱۳۸۲ش، شهرستان لالی مرکب از بخش مرکزی و بخش حتی تأسیس شد.^{۴۲} در سال ۱۳۸۳ش بخش میداود و بخش شادروان در شهرستان شوشتر ایجاد شد. همچنین شهرستان گتوند مشتمل بر دو بخش مرکزی و عقیلی؛ و شهرستان رامشیر مشتمل بر بخش مرکزی، بخش مشراکه و بخش فتح‌المبین ایجاد شدند.^{۴۳}

بدین ترتیب، با افزوده شدن پنج شهرستان به استان، رقم شهرستان‌های خوزستان به نوزده شهرستان رسید که عبارت بودند از: آبادان، امیدیه، اندیمشک، اهواز، ایذه، باغ‌ملک، بندر ماهشهر، بهبهان، خرمشهر، مسجد سلیمان، شوشتر، شوش، شادگان، رامشیر، رامهرمز، دشت‌آزادگان، دزفول، لالی، گتوند.

ایجاد شهرستان‌های متعدد، انتزاع دو استان از استان هشتم و باقی ماندن شهرستان‌های اهواز و خرمشهر به عنوان هسته استان خوزستان، نیز تغییر نام‌های متعدد در حوزه تقسیماتی این منطقه، از ویژگی‌های اصلی این استان است.

بوشهر و هرمزگان (بندرعباس) تا تشکیل فرمانداری کل بوشهر در سال ۱۳۴۹ش

اولین تصویب‌نامه و اولین تغییر رسمی در حوزه بوشهر به تغییر نام مرکز بخش ریگ به گناوه و تغییر نام بخش ریگ به گناوه اختصاص دارد که در سال ۱۳۲۱ش، اتفاق افتاد. در حوزه عباسی نیز بخش سعادت‌آباد (سبعه) از شهرستان فسا در استان هفتم جدا و به شهرستان عباسی ملحق شد.^{۴۴}

از تغییرات تقسیمات کشوری که مرتبط با تقسیمات کنونی هر دو استان هرمزگان و بوشهر است، می‌توان به تبدیل بخش لنگه از توابع لار به شهرستان اشاره کرد. شهرستان بندرلنگه مرکب بود از بخش حومه و بخش بستک.^{۴۵}

فرهنگ آبادی‌های ایران در جلد‌های هفت و هشت^{۴۶} به زیرمجموعه‌های شهرستان‌های بوشهر و لنگه و بندرعباس اشاره کرده است. بر اساس اطلاعات این کتاب شهرستان بوشهر و لار در زیرمجموعه استان هفتم قرار دارند و بندرعباس در زیرمجموعه استان هشتم. چنانچه گفته شد بسیاری از شهرستان‌های کنونی هرمزگان در زیرمجموعه شهرستان لار در استان هفتم بود از آن جمله بستک، لنگه و گاوبندی است که در این سال از بخش‌های شهرستان لار در حوزه استان هفتم است.

مهم‌ترین اتفاقی که پس از ۱۳۱۶ش، در حوزه بوشهر و بندرعباس رخ داد، تأسیس فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس به مرکزیت بوشهر و فرمانداری کل بنادر و جزایر بحر عمان به مرکزیت بندرعباسی است. به این ترتیب بوشهر، بندرلنگه و دشتی و دشتستان از استان هفتم منتزع و فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس را تشکیل داد. بندرعباس و میناب نیز از استان هشتم منتزع و فرمانداری کل بنادر و جزایر بحر عمان را تشکیل داد.^{۴۷}

انتزاع چندین شهرستان از استان هفتم و هشتم باعث اعتراضاتی از سوی استانداران و ... شد. نهایتاً در سال ۱۳۳۴ش، طی دو تصویب‌نامه، تابعیت فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس از استان هفتم^{۴۸} و فرمانداری کل بنادر و جزایر بحر عمان از استان هشتم اعلام شد.^{۴۹} در عین حال معین شد استقلال فرمانداری‌های کل حفظ شود.

پس از تشکیل فرمانداری‌های کل جزایر خلیج فارس و فرمانداری کل جزایر و بنادر دریای عمان، بندرلنگه با تمامی بخش‌ها و سازمان‌های تابعه از استان هفتم (فارس) منتزع و به فرمانداری کل جزایر و بنادر دریای عمان ملحق شد. بندر لنگه از شهرستان لار، استان هفتم، به فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس پیوست و سپس از این فرمانداری کل منتزع و به فرمانداری کل جزایر و بنادر و دریای عمان ملحق شد.^{۵۰}

از مهم‌ترین بخشنامه‌های حوزه تقسیمات کشوری که مؤید منافع ملی است، بخشنامه شماره ۵۵۳۴/م در سال ۱۳۴۵ش از سوی وزارت کشور است که در آن به استانداری‌های سراسر کشور اعلام کرد از نوشتن کلمه «خلیج» در مکاتبات اداری به جای «خلیج فارس» خودداری شود و نام «خلیج فارس» همواره به صورت کامل به کار رود.

در سال ۱۳۴۶ش، فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس و فرمانداری کل بنادر و جزایر دریای عمان منحل و سازمان استانداری بنادر و جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان با عنوان استان ساحلی بنادر و جزایر خلیج فارس و دریای عمان ایجاد شد. این استان دارای فرمانداری‌های: ۱- فرمانداری بندرعباس (مرکز)؛ ۲- فرمانداری بندر بوشهر؛ ۳- فرمانداری بندر لنگه؛ ۴- فرمانداری برازجان ۵- فرمانداری میناب بود.^{۵۱}

بدین وسیله تمامی بنادر و جزایر دهانه خلیج فارس تا استان خوزستان تحت نام استان ساحلی قرار گرفت. اما این تغییر بیش از سه سال دوام نیاورد و برای آخرین بار شهرستان‌های استان‌های بوشهر و هرمزگان از یکدیگر منفک شدند. در سال ۱۳۴۹ش، شهرستان‌های بوشهر و دشتستان از استان ساحلی بنادر و جزایر دریای عمان متزع و به فرمانداری کل بوشهر تبدیل شد.^{۵۲} فرمانداری‌های بندرعباس، میناب و بندرلنگه نیز همچنان در تابعیت استان ساحلی باقی ماند. دو سال پس از این تغییر در سال ۱۳۵۲ش، فرمانداری کل بوشهر به استانداری تبدیل شد.^{۵۳}

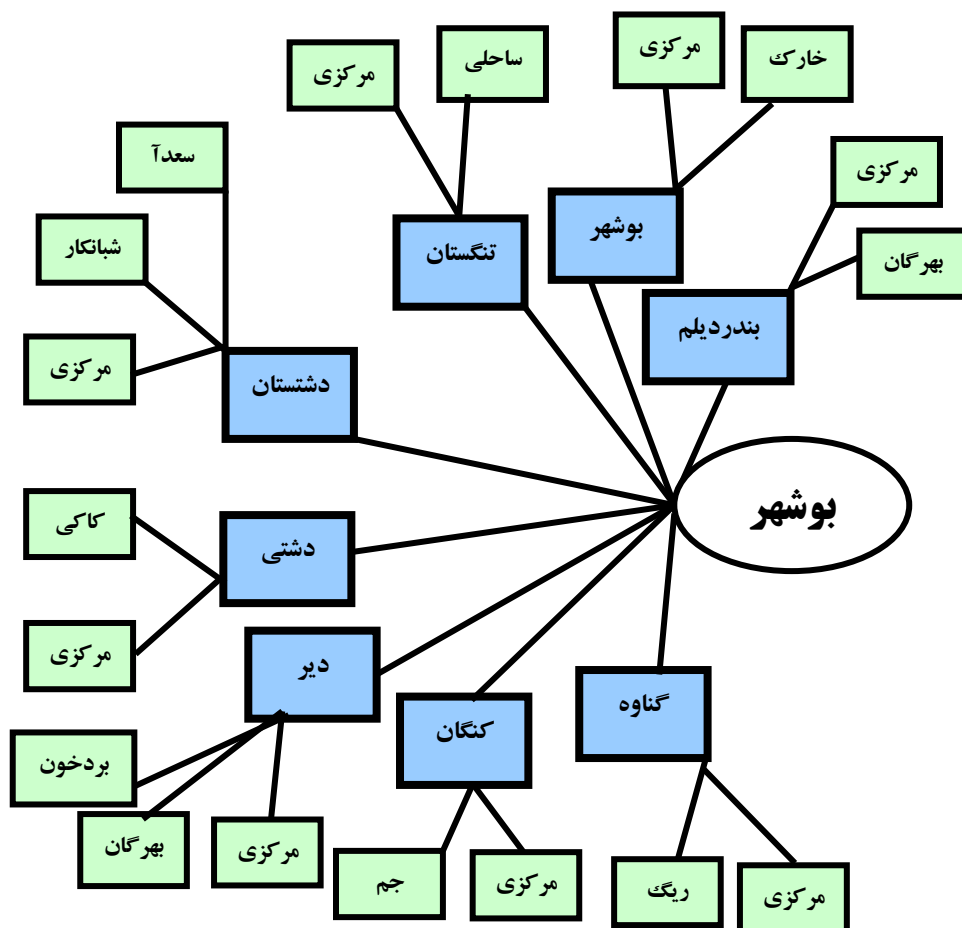
استان بوشهر

مطابق تصویب‌نامه شماره ۲۴۵ در تاریخ ۱۳۵۸/۱۱/۲۷ استان بوشهر دارای شش شهرستان اعم از: ۱- بوشهر؛ ۲- تنگستان؛ ۳- دشتستان؛ ۴- رودبار؛ ۵- کنگان و ۶- گناوه بود. در سال ۱۳۵۹ش، شهرستان دیر ایجاد شد و شهرستان رودبار به دشتی تغییرنام پیدا کرد.^{۵۴}

در سال ۱۳۶۵ش، بیست و یک دهستان و در سال ۱۳۶۶ش، هشت دهستان در سطح استان ایجاد شد. از آنجا که سلسله تابعیت دهستان‌های ایجاد شده، مشخص نبود، در سال ۱۳۶۹ش سلسله تابعیت شهرستان‌ها، بخش‌ها و دهستان‌های استان اعلام شد. در این سال استان دارای هفت شهرستان بود: شهرستان بوشهر مشتمل بر دو بخش؛ تنگستان دارای دو بخش؛ دشتستان

مرکب از سه بخش؛ دشتی شامل دو بخش؛ دیر شامل دو بخش؛ کنگان شامل دو بخش و گناوه مرکب از سه بخش بود. نمودار شش، سلسله تابعیت عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری استان بوشهر را نشان می‌دهد.

نمودار شش

در سال ۱۳۷۴ش نیز شهرستان دیگری به نام ديلم به مرکزیت بندر ديلم و مشتمل بر بخش مرکزی و بخش بهرگان به شهرستان‌های استان افزوده شد.^{۵۵}

در سال ۱۳۸۰ش سه بخش بوشکان و ارم در شهرستان دشتستان و عسلویه در شهرستان کنگان ایجاد شد.^{۵۶}

در سال ۱۳۸۱ش شهرستان جم به مرکزیت شهر جم مشتمل بر بخش‌های مرکزی و ریز در استان ایجاد شد.^{۵۷}

تا سال ۱۳۸۴ش تنها تغییر عمده، ایجاد بخش شنبه و طسوج در شهرستان دشتی بود. با افزوده شدن شهرستان‌های جم و دیلم، تعداد شهرستان‌های استان به نه شهرستان رسید که عبارت بودند از بوشهر، تنگستان، دشتستان، دشتی، دیر، دیلم، جم، کنگان، گناوه.

از ویژگی‌های اصلی تقسیمات کشوری این استان، تغییرات متعددی در سلسله تابعیت شهرستان بوشهر بود. این شهرستان و شهرستان دشتستان چندین بار بین استان هفتم، فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس، استان ساحلی، فرمانداری کل بوشهر جابه‌جا شد و نهایتاً در زیرمجموعه استان بوشهر قرار گرفت. از طرفی این استان به ندرت دارای تصویب‌نامه درباره تغییر نام‌ها بود که در مقایسه با استان خوزستان قابل توجه است.

استان هرمزگان

با جدا شدن فرمانداری کل بوشهر در سال ۱۳۴۹ش از استان ساحلی بنادر و جزایر خلیج فارس و دریای عمان، تنها فرمانداری‌های بندرعباس، بندرلنگه و فرمانداری میناب باقی ماند. بدین ترتیب تمامی جزایر، زیرمجموعه استان هرمزگان قرار گرفت. در سال ۱۳۵۲ش جزایر تنب بزرگ و تنب کوچک و ابوموسی از بخش قشم جدا شده، به همراه جزیره سیری از بخش کیش، بخش ابوموسی را تشکیل دادند.^{۵۸} تشکیل این بخش مقدمه ایجاد دو شهرستان کیش و آبان شد. شهرستان آبان به مرکزیت قشم متشکل از بخش‌های حومه، شهباء، بخش ابوموسی و شهرستان کیش به مرکزیت کیش مرکب از دو بخش حومه و لاوان.^{۵۹} چنانکه به نظر می‌رسد شهرستانی در جنوب کشور شکل گرفت که تمامی بخش‌ها، دهستان‌ها و ... آن را جزایر جنوب، خصوصاً جزایر جنوب شرقی تشکیل می‌دادند. نکته جالب آنکه تشکیل این شهرستان به طور کامل عملی نشد و چند سال بعد شهرستان ابوموسی در قسمتی از این مناطق تشکیل شد.

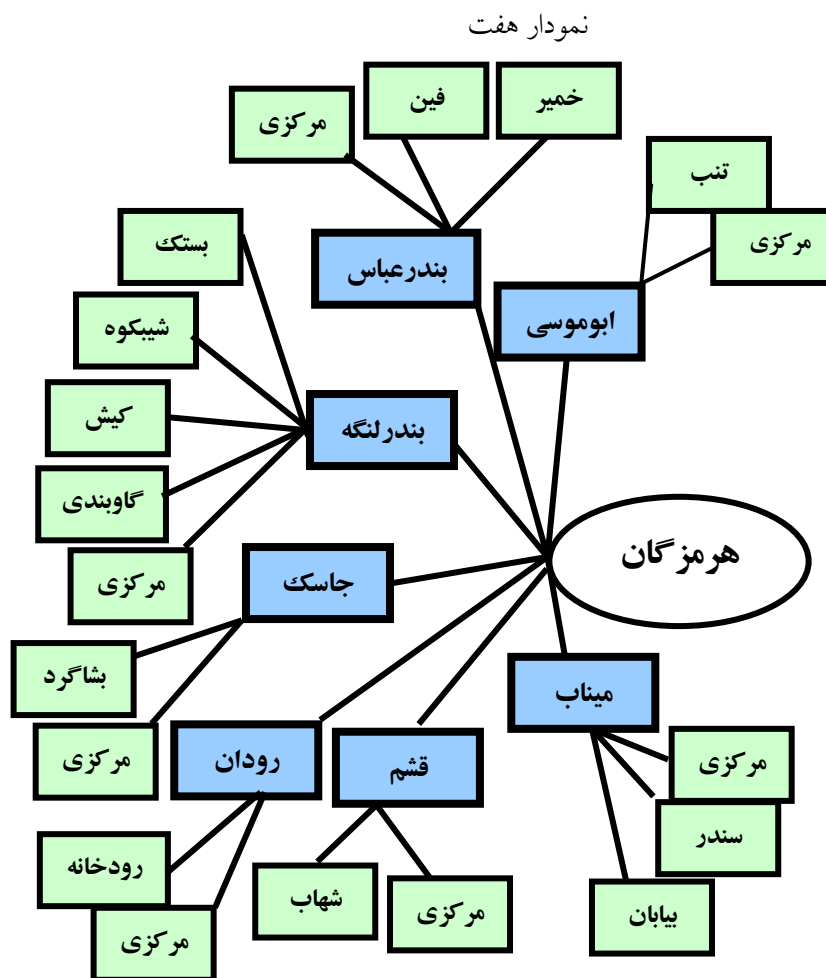

در سال ۱۳۵۵ش نام استان ساحلی بنادر و جزایر خلیج فارس و دریای عمان به استان هرمزگان تغییر یافت.^{۶۰} به واقع از این زمان به بعد نام قدیمی هرمزگان بر منطقه جنوب شرقی کشور حک شد. مورد دیگر تغییر نام شهرستان آبان به قشم بود.^{۶۱}

دوری جزایر از همدیگر اداره آنها را تحت یک سازمان دچار اشکال می کرد به همین دلیل در تاریخ ۱۳۶۱ش شهرستان ابوموسی با مرکزیت جزیره ابوموسی مشتمل بر بخش مرکزی و بخش تنب ایجاد شد.^{۶۲} همچنین دهستان بشاگرد غربی در شهرستان میناب به بخش بشاگرد غربی تبدیل شد.

در سال ۱۳۶۶ش در هرمزگان چهل و هفت دهستان ایجاد شد. همچنین شهرستان جاسک مرکب از دو بخش و هشت دهستان تأسیس شد.^{۶۳}

در سال ۱۳۶۸ش شهرستان رودان مرکب از بخش رودخانه و مرکزی ایجاد شد.^{۶۴} با تأسیس چهل و هفت دهستان و افزوده شدن چند شهرستان، طی تصویب نامه شماره ۸۲۸۱۰/ت ۱۳۶ ک سازمان و سلسله تابعیت عناصر و واحدهای تقسیماتی استان هرمزگان در سال ۱۳۶۹ش اعلام شد. بر این اساس استان دارای شهرستان های ابوموسی، بندرعباس، بندرلنگه، رودان، قشم و میناب بود. بخش و دهستان های این شهرستان ها در نمودار هفت نشان داده شده است.

در سال ۱۳۷۰ش، هشت دهستان و در سال ۱۳۷۲ش، شش دهستان تشکیل شد. در همین سال شهرستان حاجی‌آباد مشتمل بر بخش مرکزی و بخش فارغان ایجاد شد.^{۶۵} در سال ۱۳۷۹ش شهرستان بستک مشتمل بر بخش مرکزی و بخش جناح ایجاد شد.^{۶۶} در ۱۳۸۳ش نیز شهرستان خمیر که مرکب از بخش‌های مرکزی و رویدر ایجاد شد.^{۶۷} بخش‌های لیردف، توکهور، جغین، بیکاه نیز در همین زمان تأسیس شدند.^{۶۸}

بدین سان تعداد شهرستان‌های استان با ایجاد شهرستان خمیر به نه شهرستان رسید: ۱- ابوموسی، ۲- بندرعباس، ۳- جاسک، ۴- حاجی‌آباد، ۵- خمیر، ۶- رودان، ۷- قشم، ۸- بندرلنگه و ۹- بستک.

انفکاک کامل از استان هشتم، تشکیل فرمانداری کل جزایر و بنادر بحر عمان، تأسیس استان ساحلی و تغییر نام آن به هرمزگان در سال ۱۳۵۵ش، و نهایتاً تشکیل استان با نه شهرستان از تغییرات عمده تقسیمات کشوری استان هرمزگان است.

استان‌های جنوبی کشور که هم‌اکنون با نام‌های خوزستان، بوشهر و هرمزگان شناخته می‌شوند از انتزاع و الحاق شهرستان‌های متعددی شکل گرفته‌اند.

پیش از سال ۱۳۱۶ش شهرستان‌های کرانه شمالی خلیج فارس، در قالب ایالت فارس، ایالت کرمان یا ولایت خوزستان و ولایت بنادر جنوب و ... شناخته می‌شدند. اولین فهرست تقسیمات کشور که در آن محدوده استان- شهرستان، بخش و ... به طور مشخص تعیین شده است، قانون تقسیمات کشوری ۱۳۱۶ش است که براساس آن شهرستان‌های بوشهر، بندرلنگه، بهبهان در استان هفتم و شهرستان بندرعباسی در استان هشتم واقع شده است. در این قانون بندر لنگه زیرمجموعه شهرستان لار قرار گرفته است. لار همچنین گاوبندی و بستک را نیز دربر گرفته است. بهبهان که از آن همواره به عنوان یکی از شهرستان‌های استان ششم یاد می‌شود، در این تقسیم‌بندی بخشی از استان هفتم است.

ایجاد سه استان جنوبی طی فراز و فرود و تحولات فراوانی شکل گرفته که عمده‌ترین آن در خلال سال‌های ۱۳۱۶ تا ۱۳۵۲ش رخ داده است. دوران پس از سال‌های ۱۳۵۲ش را می‌توان تثبیت و تشکیل نهایی واحدهای تقسیماتی استان‌ها و نهاده شدن آنها در تقسیمات رسمی کشور دانست. از ۱۳۱۶ش سیر تقسیمات کشوری محدوده خوزستان به طور کامل از استان‌های شرقی یعنی بوشهر و هرمزگان جدا می‌شود و به غیر از موارد جزئی انتزاع و الحاق، ارتباط تقسیمات کشوری بین این دو استان وجود ندارد. در حالی که ساختار تقسیماتی کشوری بوشهر و هرمزگان تا مدت طولانی به همدیگر و به استان‌های هفتم و هشتم مربوط می‌شود. این دو منطقه تا سال

۱۳۳۳ش که دو فرمانداری کل بنادر و جزایر خلیج فارس و بنادر و جزایر دریای عمان تشکیل شد و در نهایت در سال ۱۳۴۶ش به استقلال کامل این شهرستان‌ها از استان هفتم و هشتم انجامید، هنوز کاملاً از یکدیگر منفک نشده بودند. حتی در دوره‌ای دو استان در زیر مجموعه استان ساحلی قرار گرفتند. بالاخره بوشهر به همراه دشتستان در سال ۱۳۴۹ش از استان ساحلی جدا و در سال ۱۳۵۲ش به استان بوشهر تبدیل شد و نام استان ساحلی نیز در سال ۱۳۵۵ش به استان هرمزگان تغییر نام یافت.

تندگی بسیار زیاد واحدهای تقسیمات کشوری این استان‌ها با یکدیگر، تغییر نام‌های متعدد در حوزه خوزستان به دلیل واقع شدن در منطقه جنوب غرب ایران و همجواری با کشور عراق، تغییر سلسله سازمان و تابعیت متعدد در حدود سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۵۵ش اعم از ایجاد فرمانداری‌های مستقل، فرمانداری‌های کل، انحلال فرمانداری‌های کل، ایجاد شده در استان ساحلی و نیز وجود جزایر در جنوب این منطقه و ایجاد شرایط خاص ناشی از حساسیت‌های منطقه‌ای، از مهم‌ترین مختصات تقسیمات کشوری استان‌های جنوبی ایران است. ایجاد نود دهستان در خوزستان، چهل و هفت دهستان در بوشهر و بیست دهستان در هرمزگان و به طور کلی ایجاد ۱۵۷ دهستان در سال ۱۳۶۶ش در استان‌های جنوبی از دیگر ویژگی‌های این منطقه از کشور به حساب می‌آید.

ساختار تقسیمات کشوری استان‌های جنوبی به علت تحولات تقسیمات کشوری و قوانین مرتبط با آن و همچنین همجوار بودن با خلیج فارس شکل گرفته است. بدین نحو که سه استانداری هرمزگان، بوشهر و خوزستان تحت تأثیر این علل به اداره این منطقه می‌پردازند. پر واضح است چگونگی اداره این بخش از کشور به دلیل موقعیت استراتژیکی خلیج فارس و موضوع جزایر آن درخور توجه است. چنانکه هرگونه تصمیم‌گیری درباره تقسیمات کشوری این منطقه به منزله یک موضوع ملی و حتی فرا ملی است. تعیین دقیق، منسجم و قانون‌مند حدود این منطقه و مشخص شدن سلسله سازمان عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری در این بخش، با در نظر گرفتن خصوصیت‌های اجتماعی، اقتصادی و طبیعی آن مبین حاکمیت بی‌چون و چرای ایران در مرزهای جنوبی خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

۱. به عنوان نمونه گنجی، محمد حسن و ...، وصف خلیج فارس در نقشه‌های تاریخی، تهران، بنیاد ایران‌شناسی، ۱۳۸۶، نقشه‌های شماره ۸۸، ۱۰۳، ۱۱۱ و ...
 ۲. سه قانون مهم تقسیمات کشوری در این دوره عبارت‌اند از: «قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام» در ۱۲۸۵ ش، «قانون تقسیمات کشور و وظایف فرمانداران و بخشداران» در ۱۳۱۶ ش، «قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری» در ۱۳۶۲ ش.
 ۳. مجموعه قوانین مجلس شورای ملی دوره ۴-۱، ص ۱۲۱؛ «قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام» مصوب ۱۴ ذی‌قعدة ۱۳۲۵ ه.ق.
 ۴. اطلاعات سدیدالسلطنه به دلیل پراکندگی و نیز عدم وضوح در عین دقیق‌بودن و اطلاعات فراوان، به مبحث مورد نظر ما یاری نمی‌رساند. همچنین سال نگارش اثر مزبور یک سال پیش از مشروطه است و از همین رو از نظر زمانی به طور کامل منطبق با دوره مورد نظر نیست. برای آگاهی ← کبابی، محمدعلی سدیدالسلطنه، بندرعباس و خلیج فارس، به تصحیح احمد اقتداری، تهران، دنیای کتاب، ۱۳۳۸.
 ۵. لوریمر سرکنسول انگلیسی در بوشهر، اطلاعات جغرافیایی حاشیه خلیج فارس را به دقت یادداشت کرده است، برای آگاهی ←
- Lorimer, J. G. *Gazetteer of the Persian Gulf, Oman, and Central Arabia*, Republished by Gregg International Publishers Limited, England, 1970.
- اطلاعات پراکنده آن نمی‌تواند کلیتی از تقسیمات کشوری این مناطق را ارائه دهند. اطلاعات ریزی که در این گزارش‌ها و آثار آمده است در این سال‌ها در سایر مناطق کشور کمتر نمونه دارد.
۶. صفی‌خان، محمد، کتاب جغرافیا، چاپ سوم، تهران، ۱۳۲۵ ش.
 ۷. مهندس الملک، رضا، کلیات جغرافیایی ایران، تهران، ۱۳۱۰ ش.
 ۸. گل گلاب، حسین، دوره جغرافیا (آسیاب والیرن) ج ۳، تهران: شرکت مطبوعات، ۱۳۱۰ ش، صص ۱۸۳-۱۸۱.
 ۹. کیهان، مسعود، جغرافیای مفصل ایران، تهران: مطبعة مجلس، ۱۳۱۱ ش، صص ۴۸۲-۴۶۸.
 ۱۰. مصوبات مورد نظر از میان نشریات دفتر تقسیمات کشوری وزارت کشور و همچنین مصوبات هیئت دولت و روزنامه رسمی جمهوری اسلامی شناسایی شده‌اند.
 ۱۱. مجموعه مصوبات کشوری ابلاغیه شماره ۱۵۶۲۷، مورخ ۱۳۱۱/۹/۱۶.
 ۱۲. مجموعه مصوبات کشوری ابلاغیه شماره ۱۵۶۲۷، مورخ ۱۳۱۴ ش.
 ۱۳. مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره یازدهم قانون‌گذاری، ص ۳۰۵ تا ۳۲۹.
 ۱۴. مجموعه قوانین موضوعه و مسائل مصوبه دوره یازدهم قانون‌گذاری، ص ۳۳۰.
 ۱۵. تصویب‌نامه شماره ۵۷۰۴ مورخ ۱۳۲۳/۴/۸ هیئت وزیران.
 ۱۶. تصویب‌نامه شماره ۱۳۵۶۰ مورخ ۱۳۲۲/۶/۱۴ هیئت وزیران.
 ۱۷. تصویب‌نامه شماره ۴۰۲۷۲ هیئت وزیران مورخ ۱۳۲۵/۱۰/۲۵ هیئت وزیران.
 ۱۸. تصویب‌نامه شماره ۸۵۲/۱۴۴۳۲ مورخ ۱۳۲۶/۷/۷ هیئت وزیران.
 ۱۹. تصویب‌نامه شماره ۱۴۷۷۸ هیئت وزیران مورخ ۱۳۳۱/۶/۳۰ هیئت وزیران.
 ۲۰. تصویب‌نامه شماره ۱۴۴۳۲/۸۵۲ مورخ ۱۳۲۶/۷/۷ هیئت وزیران.
 ۲۱. تصویب‌نامه شماره ۱۵۲۴۴ مورخ ۱۳۲۶/۷/۱۹ هیئت وزیران.

۲۲. تصویب‌نامه شماره ۱۲۲۸۹ مورخ ۱۳۲۸/۱۲/۲۵ هیئت وزیران.
۲۳. رزم‌آرا، علی، فرهنگ جغرافیایی ایران، تهران، انتشارات دایره جغرافیایی ستاد ارتش، ج ۶، ۱۳۳۰.
۲۴. تصویب‌نامه شماره ۱۶۶۳۲ هیئت وزیران مورخ ۱۳۳۱/۷/۱۰ هیئت وزیران.
۲۵. تصویب‌نامه شماره ۱۷۰۹۲ مورخ ۱۳۳۱/۷/۱۴ هیئت وزیران.
۲۶. تصویب‌نامه شماره ۳۳۸۳۴ مورخ ۱۳۳۲/۱۰/۲۹ هیئت وزیران.
۲۷. تصویب‌نامه شماره ۱۰۲۷۶ مورخ ۱۳۳۴/۵/۳۱ هیئت دولت.
۲۸. تصویب‌نامه شماره ۱۳۸۷۶ مورخ ۱۳۳۷/۶/۲۳ هیئت وزیران.
۲۹. تصویب‌نامه شماره ۲۶۴۶۷ مورخ ۱۳۳۳/۱۱/۷ هیئت وزیران.
۳۰. تصویب‌نامه شماره ۲۵۰۵۴ مورخ ۱۳۳۸/۱۰/۱۳ هیئت وزیران.
۳۱. تصویب‌نامه شماره ۷۳۸۳ مورخ ۱۳۴۴/۱۲/۱۰ هیئت وزیران.
۳۲. تصویب‌نامه شماره ۳۵۷۰۶ مورخ ۱۳۶۱/۷/۱۵ هیئت وزیران.
۳۳. شیرازی، جاوید، [و دیگران ...]، تقسیمات کشوری در ایران، پارادوکس الگوهای سستی و مدرن، تهران، پرسمان، ۱۳۸۲ ش.
۳۴. تصویب‌نامه شماره ۴۹۳۹۸ ت ۶۲۹ مورخ ۱۳۶۷/۵/۱۴ هیئت وزیران.
۳۵. تصویب‌نامه شماره ۶۰۶/۴۹۱۵۰ مورخ ۱۳۶۲/۵/۱۴ هیئت وزیران.
۳۶. تصویب‌نامه شماره ۸۳۸۲۰ ت/۱۲۶ ک مورخ ۱۳۶۹/۷/۱۴ هیئت وزیران.
۳۷. تصویب‌نامه شماره ۸۷۳۷۸ ت/۱۸۵ ک مورخ ۱۳۶۹/۹/۲۷ هیئت وزیران.
۳۸. تصویب‌نامه شماره ۱۲۲۲۴۸ ت/۱۸۹ ک مورخ ۱۳۶۹/۹/۲۷ هیئت وزیران.
۳۹. تصویب‌نامه شماره ۷۶۹۹ ت/۱۶۸۷۷ ک مورخ ۱۳۷۵/۷/۱۷ هیئت وزیران.
۴۰. تصویب‌نامه شماره ۴۶۵۵ ت/۲۰۹۴۵ ه مورخ ۱۳۷۹/۲/۱۲ هیئت وزیران.
۴۱. تصویب‌نامه شماره ۳۳۲۲۰ ت/۲۶۶۱۵ مورخ ۱۳۸۱/۷/۱۰ هیئت وزیران.
۴۲. تصویب‌نامه شماره ۶۶۳ ت/۶۲۷۲۱ ک مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۰ هیئت وزیران.
۴۳. تصویب‌نامه شماره ۱۱۹۲۰ ت/۲۹۱۷۱ ک مورخ ۱۳۸۴/۳/۱ هیئت وزیران.
۴۴. تصویب‌نامه شماره ۹۹۶۸ مورخ ۱۳۲۲/۵/۱۳ هیئت وزیران.
۴۵. تصویب‌نامه شماره ۱۳۸۶۷ مورخ ۱۳۲۹/۱۰/۲۴ هیئت وزیران.
۴۶. رزم‌آرا، علی، فرهنگ جغرافیایی ایران، تهران، انتشارات دایره جغرافیایی ستاد ارتش، جلد هفتم، ۱۳۳۰ ش و جلد هشتم، ۱۳۳۲ ش.
۴۷. تصویب‌نامه شماره ۲۳۱۵۱ مورخ ۱۳۳۳/۹/۲۹ هیئت وزیران.
۴۸. تصویب‌نامه شماره ۱۱۴۴۰ مورخ ۱۳۳۴/۶/۲۱ هیئت وزیران.
۴۹. تصویب‌نامه شماره ۱۷۷۴۳ مورخ ۱۳۳۵/۱۲/۲۹ هیئت وزیران.
۵۰. تصویب‌نامه شماره ۱۲/۴۸۵۶ مورخ ۴۰/۳/۱۵ هیئت وزیران.
۵۱. تصویب‌نامه شماره ۴۶۶۴۲ مورخ ۱۳۴۶/۹/۱۸ هیئت وزیران.
۵۲. تصویب‌نامه شماره ۴۰۲۲/۴ مورخ ۱۳۴۹/۹/۹ هیئت وزیران.
۵۳. تصویب‌نامه شماره ۷۴۰۵ م مورخ ۱۳۵۲/۷/۲۵ هیئت وزیران.
۵۴. تصویب‌نامه شماره ۳۶۰۲ مورخ ۱۳۵۹/۳/۵ هیئت وزیران.
۵۵. تصویب‌نامه شماره ۹۱۲۶ ت/۱۵۶۳۰ ک مورخ ۱۳۷۴/۷/۲۵ هیئت وزیران.

۵۶. تصویب‌نامه شماره ۲۲۳۴۷/ت ۲۴۵۹۲ هـ مورخ ۱۳۸۰/۵/۱۳ هیئت وزیران.
۵۷. تصویب‌نامه شماره ۵۶۷۶۳ ت ۲۷۸۵۳ مورخ ۱۳۸۱/۱۲/۶ هیئت وزیران.
۵۸. تصویب‌نامه شماره ۷۳۵۱۰ مورخ ۱۳۵۲/۱۲/۱۶ هیئت وزیران.
۵۹. تصویب‌نامه شماره ۵۹۳۰ مورخ ۱۳۵۵/۳/۱۸ هیئت وزیران.
۶۰. تصویب‌نامه شماره ۳۸۱۵۲ مورخ ۱۳۵۵/۷/۱۲ هیئت وزیران.
۶۱. تصویب‌نامه شماره ۲۷۲ مورخ ۱۳۵۸/۱۲/۸ هیئت وزیران.
۶۲. تصویب‌نامه شماره ۳۰۵۱۰ مورخ ۱۳۶۱/۴/۱۴ هیئت وزیران.
۶۳. تصویب‌نامه شماره ۱۱۵۷۳۲/ت ۸۲۷ در تاریخ ۱۳۶۶/۱۰/۱۲ هیئت وزیران.
۶۴. تصویب‌نامه شماره ۱۳۲۴۰/ت ۱۰۷۵ در تاریخ ۱۳۶۷/۱۲/۲۸ هیئت وزیران.
۶۵. تصویب‌نامه شماره ۵۴۶۶۷/ت ۱۵۴ ک در تاریخ ۱۳۷۲/۹/۲۸ هیئت وزیران.
۶۶. تصویب‌نامه شماره ۵۶۲۱۱/ت ۲۱۳۰۱ هـ در تاریخ ۱۳۷۹/۱۲/۸ هیئت وزیران.
۶۷. تصویب‌نامه شماره ۶۰۵۱۷/ت ۳۱۸۹۷ ک مورخ ۱۳۸۳/۱۱/۲۸ هیئت وزیران.
۶۸. تصویب‌نامه شماره ۱۶۹۵/ت ۳۲۷۶۹ ک مورخ ۱۳۸۴/۵/۱۱ هیئت وزیران.

منابع

- رزم‌آرا، علی، فرهنگ جغرافیایی ایران، تهران، انتشارات دایره جغرافیایی ستاد ارتش، جلد ششم و هفتم ۱۳۳۰ و هشتم ۱۳۳۲.
- شیرازی، جاوید، [و دیگران ...]، تقسیمات کشوری پارادوکس سنت و مدرن، تهران، پرسمان، ۱۳۸۲.
- صفی‌خان، محمد، کتاب جغرافیا، چاپ سوم، تهران، ۱۲۸۵.
- قوانین، مصوبات، بخشنامه‌های مجلس شورای ملی، مجلس شورای اسلامی، هیئت دولت در خلال سال‌های ۱۲۸۵ تا ۱۳۸۵.
- کبابی، محمدعلی سدیدالسلطنه، بندرعباس و خلیج فارس، به تصحیح احمد اقتداری، دنیای کتاب، تهران، ۱۳۸۶.
- کیهان، مسعود، جغرافیای مفصل ایران، تهران، مطالعه مجلس، ۱۳۱۱.
- گل‌گلاب، حسین، دوره جغرافیا (آسیا و ایران)، ج ۳، تهران، شرکت مطبوعات، ۱۳۱۰.
- گنجی، محمدحسن، محمدباقر وثوقی، جواد صفی‌نژاد، فاطمه فریدی‌مجید و امیرهوشنگ انوری، وصف خلیج فارس در نقشه‌های تاریخی، تهران، بنیاد ایران‌شناسی، ۱۳۸۶.
- مهندس‌الملک، رضا، کلیات جغرافیایی ایران، تهران، ۱۳۱۰.
- Lorimer, J. G. *Gazetteer of the Persian Gulf, Oman, and Central Arabia*, Republished by Gregg International Publishers Limited, England, 1970.